

Jatun intiraymi killa 2012 wata

Qhichwata yachaqarikunapaq

RURI

Sutillikunawan rimarisun _____	3
Sutillikunawan rimaykunata ruwasun _____	5
Rimay tiktachiqta riqsirisun _____	7
Yachaqasqanchikta chaninchasun _____	8
Iskay simipi simipirwa _____	8

Imatataq kunan yachaqakusunchik?

Kay kutipiqqa sutillikunata chanta rimay
tikrachiqkunata imaymanamanta
ñawirispaa, qillqarispaa chanta parlarispaa
apaykachayta yachaqarisunchik.

WiñayPacha

Bolivia Suyu Yachay Kamachina Wasip sapa iskay
qanchischaw qhichwa simi yachachiynin.

Yachay Kamachina.

Ñawra Kkawsaypura Rimaykuna Kamachina T'aqa.

Av. Arce Nº 2147

Karu rima: 2442144 – 2442074

e-mail: winaypacha@minedu.gob.bo

Yachay Kamachiq:	Roberto Aguilar Gómez
UPIIP Umalliq:	Walter Gutiérrez Mena
Purichiqkuna:	Aurora Quinteros
	Samuel Yanaje Yarvi
Qillqaq:	Juan Revollo Valencia
Yanapakuq:	David Revollo Valencia
Phutukuna:	Juan Revollo Valencia (2011)
Siqichaq:	ORURO Artes Gráficas s.r.l.
Ñit'iq:	

La Paz - Bolivia 2012

Sutilli

Qhichwa rimaypi sutilliqa sutip ñawpa-
qinipuni rin. Chaypi rispataq chay suti
imaynachus kasqanta rikuchin, willan
chayri sutitapis wakjinayachin. Ajinata:

sutilli	suti	kastillapi
yuraq	wasi	casa blanca
jatun	llaqta	pueblo grande

Wak sutillikunaqa -sqa k'askaq
rimachiqman k'askaptin imaynachus
kasqanta riqsichin.

sutilli	suti	kastillapi
p'akisqa	rumi	piedra quebrada
ruphasqa	manka	olla quemada

Rimaytikrachiq

Rimay tikrachiqqa rimachiq, sutilli
chayriwakrimaytikrachiqpayuyayninta
sut'inchin. Rimaytikrachiqkunaqa
kitimanta, pachamanta,
machkhamanta, imaynamanta, ari
mana ñinapaq kayta atinman.

Pacha rimaytikrachiqkunaqa pachapi
chayri kitipi sispallapi manaqa karupi
kasqanta rikuchin.

kaypi = jaqaypi
kunan = chantalla

Kaykuna wak rimaytikrachiqkuna
kanku:

achkha, pisi, ajinata, ari, mana, mana
jayk'aq, ñak'ayta, ichapis, kikillantaq.

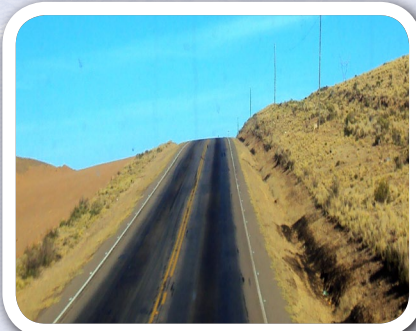
Sutillikunawan rimarinachik

1

Rimaykunata ñawirispa sutillikunata riqsirisun.

Suyunchikpiqa achkha llink'uñan tiyan

Chiqan ñanninta utqhayta chayanchik

Payqa ch'uya yakuta upyachkan

Paykunaqa qhunchu yakupi purichkanku

Ñuqa ch'aki ch'uñuta chulluchini

Qam juq'u ch'uñuta mayllanki

Yana wira allqu mutkhin

Yuraq tullu allqu mikhun

Sutillikunawan rimaykunata ruwasun

1 Rimaykunapi sutillita tariytawan phutukunanman tinkuchiy.

Puka t'ikata mutkhichkan

Iskay mama qhawachkan

Mama uwija

K'acha mama ñasq'a wawanta
marq'arin

Uña uwija

P'allta rumi

Sasa chaninchayta qillqachkan

Qhachqa rumi

-sqa k'askaqniyuq sutilli

-sqa k'askaqqa rimachiqman k'askaykuspaqa rimachiqpa ruwakuynin junt'akusqantaña ñin.
Jinamanta, kay k'askaqniyuq rimachiq juk sutip ñawpaqinpi rispaqa, juk sutillijinamin purin.

Chayasqa mut'i. => Mote **cocido**.

Jinapis, kay k'askaqniyuq rimachiq sapallan rikhurispaqa sutiranti manaqa sutijina purin.

2 Rimaykunapi sutillikunata tariytawan chimpuy.

Chawa aycha

Kankasqa aychata khuchuchkan

Ch'ichi p'acha

T'aqasqa p'achata ch'akichichkan

3 -sqa k'askaquyuq sutillita ruwaspa junt'achiy.

ñanpi purin

runtuta jap'ichkan

ch'uñuta mayllan

willayta ñawirin

qillqay
rumichay
chulluy
p'akiy

Rimay tikrachiqta riqsirisun

1

Phututa allinta qhawarispá chanta ñawirispa rimay tikrachita taripay.

Payqa karutaraq jamuchkan.

Kay kutipíqa kay **-raq**
k'askaqqa purispa
maykamachus chayananku
kachkan chay manaraq
junt'akusqanta
qhawachichkan. Chayraykutaq
thatkimuchkallanpuni.

Kay **-ña** k'askaqqa, kay phutu
simipi apaykachakuqqa, runa
chayamuchkasqanta rikuchin.

Payqa qayllataña jamuchkan.

Chirukunata allinta amañarisun.

Maypitaq kay sipaspa q'ipin kachkan? Ñawirisun.

pañá

lluq'i

Kay sipas-
pa q'ipinqa
ñawpaqinpi
kachkan.

Kay sipas-
pa q'ipinqa
qhipanpi
kachkan.

Yachaqasqanchikta chaninchasun

1 Allinta ñawiriytawan sutilliwan junt'achisun.

Sach'a puquykuna manaraq mikhunapaqchu kasqanta ñinapaq mana "juq'u" sutilliwanchu ñikun, astawanpis "llullu" manaqa "q'umir" simita apaykachakun. Mikhunapaqña kasqanta ñinapaqtaq "chayasqaña", "puqusqaña" chayri, wakin puquykunapaqqa, "ch'aki" simi apaykachakun.

Kayqa _____ thaqu.

Kayqa _____ thaqu.

2 Sutilliwan jinataq rimaytikrachiqwan junt'achiy.

Maypitaq thanta llikla kachkan?

_____ llikllaqa pirqa _____ pi kachkan.

Imatataq apachkan?

_____ makinpiqa wiphalata apachkan.

_____ makinpiqa juch'uy ulltita apachkan.

Iskay simipi simikuna

Apachkan. Está llevando.
Apaykachakun. Se utiliza.
Ch'aki. Seco.
Ch'akichichkan. Está secando.
Ch'ichi. Sucio.
Chantalla. Después nomás. Luego.
Chawa. Crudo.
Chayasqa. Cocido. Maduro.
Chimpuy. Marcar. Señalar.
Chiru. Lado.
Chiqa. Recto.
Chulluy. Remojar.
Jaqaipi. Allí.
Juq'u. Mojado.
Kankasqa. Asado.
Karu. Lejos.
Kaypi. Aquí.
Kitimanta. De lugar.
Kunan. Ahora. Hoy.
Lliklla. Aguayo.
Lullu. Tierno.
Makinpi. En su mano.
Juq'u. Mojado.

Mutkhichkan. Está oliendo.
Ñasq'a. Recién nacido.
Ñawpaqinpi. Adelante. Antes de.
P'allta. Plano.
Patapi. Sobre. Arriba.
Qaylla. Cerca.
Qhachqa. Áspero.
Qhunchu. Turbio.
Rimachiqman. Al verbo.
Rimaytikrachiq. Adverbio.
Rimichay. Empedrar.
Rin. Va.
Sach'a puquykuna. Productos frutales.
Sasa. Difícil.
Sut'inchay. Aclara.
Sutilli. Adjetivo.
T'aqasqa. Lavado.
Thanta. Viejo. Usado.
Tinkuchiy. Une.
Tullu allqu. Perro desnutrido.
Uchuriy. Mecer.
Ullti. Bolsa.
Uña. Cria del animal.
Willay. Aviso. Comunicado.

Imaynataq kay yachaykuna rikch'arisunki?
Kay winaypacha@minedu.gob.bo,
aquinteros@minedu.gob.bo
kaqkunaman qillqarimuy.